

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Представлено аналіз наукової літератури стосовно процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства, соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. Висвітлено сутність поняття «медіасоціалізація», уточнено позитивний і негативний впливи сучасних медіа на соціалізацію людини, висвітлено можливість медіасоціалізації людей різних вікових категорій.

Ключові слова: соціалізація, сучасний інформаційний простір, медіасоціалізація.

За даними представників філософії, футурології, культурології, педагогіки тощо приблизно із середини ХХ століття людство вступило в якісно нову фазу розвитку, де провідними компонентами культури стали знання, інформація, комунікативні технології. Найдоступнішим джерелом інформації на сьогодні виступають так звані нові медіа (Інтернет, мобільна телефонія та оновлені інтерактивні радіо і телебачення), які становлять собою сучасний інформаційний простір людства, а отже, полегшують доступ до цінностей інформаційного суспільства. Є певна специфіка в адаптації до умов нового суспільства у представників різних вікових груп: діти і молодь вільно володіють технічними новинками і, як наслідок, мають можливість безперешкодного доступу до інформації. Дорослі люди проходять процес адаптації складніше, а людям похилого віку, адаптаційні можливості яких зменшуються, зовсім загрожує маргіналізація. Але саме вони мають багатий реальний соціальний досвід, на відміну від дітей та молоді, поведінка яких у віртуальному просторі нерідко має віктимний характер, а через це може призвести до кібертрейдування, фішинга, привернення уваги педофілів тощо. Таким чином, виникає суперечність між реальним соціальним досвідом дорослих людей і осіб похилого віку та між дітьми та молоддю, які є активними користувачами нових медіа, але у яких відсутній соціальний досвід, що докорінно змінює соціалізаційні можливості всіх вікових груп. Проте проблема педагогічної підтримки людини в нових інформаційних умовах соціалізації лише починає актуалізуватися. Отже, сьогодні особливою нагальністю у вітчизняній соціальній педагогіці набуває потреба у вивченні й аналізі змін в процесі соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі.

Проблема соціалізації людини в сучасному інформаційному суспільстві вивчається активніше зарубіжними вченими, а на території України дослідження цієї проблематики тільки розпочалося. Культуру інформаційного суспільства та оновлення його цінностей вивчають Н. Гендіна, А. Гречихін, Н. Каліновська, Л. Калініна, В. Шейко та інші. Роботи Дж. Доната, Дж. Салера, Ш. Теркла, В. Фріндте та інших

дослідників присвячені виявленню закономірностей конструювання ідентичності особистості у віртуальному середовищі. Особливості соціалізації в умовах інформаційного суспільства розглядають Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко та інші; питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займаються П. Винтерхофф-Шпурк, Р. Пацлаф, В. Абраменкова, М. Бутиріна, Я. Гошовський, Є. Кудашкіна, В. Мудрик, В. Плешаков та інші. Таким чином, аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що досліджувана нами проблема є актуальною, оскільки специфіка соціалізації людини саме в сучасному інформаційному просторі вивчена недостатньо. Тому метою статті є аналіз особливостей процесу соціалізації людини, а саме медіасоціалізації, в сучасному інформаційному просторі. Відповідно до мети, завданнями є: аналіз структури сучасного інформаційного простору, вплив нових медіа на соціалізацію людини, узагальнення поняття медіасоціалізації й розкриття можливості медіасоціалізації людей різних вікових категорій.

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується фундаментальними змінами майже в усіх сферах життя людини: політичній, економічній, соціальній, культурній та інших. Усі вони відбуваються під величезним впливом глобального інформаційного суспільства, яке проголошує інформацію, знання та постійне самовдосконалення особистості рушійними силами суспільного прогресу. Як зазначається в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, що була ухвалена лідерами «великої вісімки 20 липня 2000 року, «інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найважливіших факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття» [7]. У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки проголошено, що «основним завданням розвитку Інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними... [8]. Отже, для того, щоб людині стати повноцінним членом інформаційного суспільства, необхідно бути активним користувачем ІКТ. Але на сьогодні відсутнє єдине розуміння терміна «інформаційно-комунікаційні технології». Так, наприклад, І. Захарова розуміє під ІКТ «конкретний спосіб роботи з інформацією: це і сукупність знань про способи та засоби роботи з інформаційними ресурсами, і спосіб та засоби збору, обробки та передавання інформації для набуття нових відомостей про об'єкт, що вивчається» [4, с. 22]; С. Григор'єв визначає ІКТ як узагальнене поняття, яке описує різноманітні методи, способи та алгоритми збору, накопичення, обробки, подання й передавання інформації [2]; А. Дзюбенко ІКТ навчання розглядає як сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів

та новаторських методів їх застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [3]. Не можемо повністю погодитися із представленими визначеннями, тому в рамках соціально-педагогічної наукової думки будемо розуміти ІКТ як сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, які дають змогу виходу до сучасного інформаційного простору з метою накопичення, аналізу, передачі вже існуючої інформації та створення нової й перетворення її на знання. Наприклад, зразком нових ІКТ сьогодні є Інтернет, мобільний зв'язок інтерактивне телебачення і радіомовлення тощо.

Сучасність неможливо уявити без нинішніх ІКТ, але особливість таких технічних засобів в тому, що вони мають, окрім основних, додаткові функції. Наприклад, майже кожен мобільний телефон, сучасний телевізор має можливість доступу до Інтернету, за допомогою плеєра, окрім прослуховування музики, користувач в змозі слухати радіо, переглядати відео та виходити в Інтернет. Отже, сучасні ІКТ уособлюють в одному технічному пристрої декілька найактуальніших програм (доступ до Інтернету, перегляд телебачення, прослуховування радіохвиль). У зв'язку з поширенням ІКТ з можливістю доступу до сучасного інформаційного простору, виник термін «нові медіа» (англ. media — засоби, способи) — це засоби ІКТ, які дають можливість кожній людині самостійно формувати інформаційний простір, в якому вона живе, а головною відмінністю нових медіа від попередніх є їхня інтерактивність [6; 9]. У сучасному інформаційному суспільстві, де головною цінністю виступають інформація і знання, нові медіа є засобом ІКТ і забезпечують інноваційність сучасного інформаційного простору.

Учені приділяють увагу переважно проблемі соціалізації людини в інтернет-просторі (Є. Кудашкіна, В. Плешаков, Н. Угольков), але в інформаційному суспільстві набуває нової, більш вагомої ролі не лише Інтернет, а й інформаційний простір загалом. Він не обмежується лише віртуальним простором, адже на новий рівень виходить трансформоване під потреби людини телебачення, радіо і мобільна телефонія, які, своєю чергою, стають інтерактивними й безпосередньо взаємодіють із користувачами у реальному часі. Тобто, саме вони забезпечують людині змогу стати активним суб'єктом сучасного інформаційного простору, а звідси ісоціалізаційні можливості. Отже, в останнє десятиліття в суспільстві сформувався новий погляд на інформаційний простір, який впливає на кожную особистість і на суспільство в цілому. Проблему соціалізації людини актуалізує перехід України до інформаційного суспільства, людина прагне ефективно включитися у соціальну структуру суспільства й функціонувати в ній як повноцінний громадянин. ІКТ змінюють спосіб життя й основні сфери життєдіяльності людини, що пов'язано зі зміною процесу

соціалізації загалом. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення впливу нових медіа на процес соціалізації людини.

Уточнимо спочатку наше розуміння провідного терміна — соціалізація. Погоджуємося з О. Безпалько, що соціалізація — це процес двосторонній, який містить, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду в результаті адаптації до соціального середовища, системи соціальних зв'язків, з іншого — активне відтворення індивідом системи соціальних зв'язків під час життєдіяльності, входження в соціальне середовище [1, с. 17].

Актуалізація нових медіа як засобу ІКТ вплинула на розвиток нової категорії — медіасоціалізація. Будемо розуміти в рамках дослідження під «медіа соціалізацією» невід'ємну складову процесу соціалізації (з усіма її компонентами: адаптація, інтеграція, індивідуалізація) людини інформаційного суспільства в сучасному інформаційному просторі, частиною якої є кіберсоціалізація. На наш погляд, кіберсоціалізація — складова медіасоціалізації, яка забезпечує соціальний розвиток людини через інтернет-простір, впливаючи на якісні зміни структури самосвідомості особистості. Виходячи із сказаного вище, можемо зауважити, що кіберсоціалізація є частиною медіасоціалізації, яка є складовою процесу соціалізації людини в інформаційному суспільстві.

Також, необхідно зазначити, що в процесі медіасоціалізації перебудовуються всі сфери життєдіяльності людини без винятку: змінюється роль інформаційної сфери (інформація набуває нового рівня значущості в інформаційному суспільстві, адже одним із його критеріїв є знання та вміння їх здобувати, опрацьовувати, використовувати та створювати на підставі цього нові знання); змінюються форми і характеристики освітнього процесу (з'являються нові форми отримання знань — дистанційна освіта; кожен навчальний заклад має власний інтернет-сайт, за допомогою якого презентується навчальний заклад, його навчальна, виховна діяльність; існують онлайн-бібліотеки); дозвілля (з'являються яскраві ігри-симулятори, в які можна грати самому або у реальному часі з іншими гравцями, при цьому кожен гравець може перебувати у себе вдома у комфортному для себе оточенні); професійної сфери (можливість власного інформаційного бізнесу, професійного росту й отримання кращої вакансії) тощо. Крім того, сучасні медіа істотно впливають на засвоєння соціальних норм, формування ціннісних орієнтацій і найчастіше виступають засобом неформальної освіти і просвіти. Важливо відмітити, що сучасні обставини життя людини мають такі орієнтири, які засновані на все зростаючу роль так званого сучасного інформаційного способу життя. Тобто, людину спонукають до того, щоб вона мала постійний доступ до сучасного інформаційного простору для отримання інформації, інакше вона відстане від сучасності і може маргіналізуватися. Осо-

близькість соціалізації людини у нових медіа полягає в її активності. Індивід перетворюється з соціального об'єкта на соціальний суб'єкт, оскільки може не обмежуватися позицією глядача, читача чи слухача, а сам в змозі організовувати, впливати на події і залучається до дії, перетворюючи соціальне середовище, хоча й віртуальне. Людина, використовуючи сучасний інформаційний простір, може розширювати й поглиблювати власні знання і свій світогляд, особистість сама створює для себе власний інформаційний простір, «передплачуючи» розсилку бажаної інформації, може заблокувати те, що вона вважає непотрібним, самостійно вибирає до смаку радіохвилі, програми телебачення, сайти тощо. Отже, сполучення ілюзорного, фантастичного світу, за умови функціонування його за законами реальності, роблять сучасний інформаційний простір надзвичайно привабливим та таким, що сприяє вдосконаленню і підвищенню ефективності соціалізації в реальному соціальному світі.

Проте можливий і негативний вплив. У індивіда в процесі медіасоціалізації, часто, через незадоволеність навколишньою реальною дійсністю (особистісний, міжособистісний, професійний, матеріальний аспекти), формується залежність від нових медіа. І чим менше людина соціально розвинена, загартована, тим більше посилюється ця залежність. Своєю чергою, це призводить до того, що особистість починає віддавати перевагу саме світові медіа, де можна за допомогою незначних зусиль «досягти» того, що є омріяним у реальному житті. Особливо це стосується комп'ютерних ігор та онлайн-ігор, що посилює соціальну маргіналізацію. Не можна не погодитися з А. Мудрик, що «комп'ютерна гра дає гравцеві можливість відчувати себе як свій ідеал» [6]. Так, наприклад, гра «The Sims» повністю відображає процес життєдіяльності людини (побут, освіта, професійна сфера, дозвілля, створення сім'ї, народження та виховання дітей, смерть персонажа). Ще більші можливості надають для цього соціальні мережі, де людина може сховатися за чужою фотографією і біографією, тим самим створюючи омріяний власний світ, і спілкуватися з іншими користувачами, видаючи себе за зовсім іншу особистість. Тобто, будь-який користувач соціальних мереж має розуміти, що соціальні мережі, форуми, чати — можуть бути свого роду «маскарадом», ніхто не гарантує, що за аватаркою (під аватаркою прийнято розуміти маленьку картинку, яку вибирає для себе користувач, що має повно відображати суть користувача) Попелюшки не ховається зла мачуха. Отже, вплив нових медіа на соціалізацію людини інформаційного суспільства є неоднозначним, адже має як позитивні, так і негативні аспекти.

У будь-якому суспільстві соціалізація людини має особливості на різних вікових етапах. У найзагальнішому виді етапи соціалізації можна співвіднести з періодизацією життя людини: дитинство (від

народження до 18 років), молодість (18-35 років), дорослість (35-60 років) й похилий вік (60 і більше років).

Умови життєдіяльності людей похилого віку обумовлені особливостями інформаційного суспільства — глобалізацією та модернізацією, які ведуть до виникнення сприятливих і несприятливих тенденцій у життєдіяльності представників цієї категорії. В Окінавській Хартії зазначено, що для подолання електронно-цифрового розриву людям похилого віку необхідно приділяти особливу увагу і активно здійснювати заходи, спрямовані на надання їм легшого доступу [7]. Адже, з одного боку, у сучасному суспільстві люди похилого віку є менше соціально активними через обмеженість рівня економічної активності, погіршення фізичного стану, трансформацію інституту сім'ї, невміння використовувати технічні новинки. А, з іншого боку, у світі глобалізації зростає значущість людей похилого віку як носіїв цінностей (особистісних, сімейних, етнічних, національних, загальнолюдських). Тобто, людям похилого віку в сучасному інформаційному суспільстві у зв'язку із неможливістю (через економічні, психологічні, вікові особливості) повною мірою використовувати сучасний інформаційний простір загрожує маргіналізація.

Для дорослої людини найголовнішою сферою життєдіяльності є професійна, з розвитком ІКТ перед цією категорією людей відкриваються неймовірні професійні можливості (дистанційне підвищення кваліфікації, участь у грантах, пошук кращої вакансії тощо), але їм нелегко адаптуватися до всіх новинок техніки, зважаючи на те, що у сучасному світі глобалізації технічні новинки намагаються йти на крок вперед, щоб менше застарівати.

Молодь, на відміну від старшого покоління, краще засвоює новітні інформаційні технології і є їх основним користувачем, адже в силу психо-вікових особливостей вона найкраще сприймає нову інформацію. Але поведінка молоді у медіа-середовищі, зазвичай, віктимна, молодь дуже легко обдурити, молоді люди найчастіше стають мішенню шахраїв. Тобто, молодь легко пристосовується до всіх технічних новинок, але, не маючи достатнього реального соціального досвіду, адаптується до умов інформаційного суспільства, «набиваючи шишки», іноді невинуваті (може стати жертвою кібертретування, шахрайства чи маніяка, потрапити під вплив людей, які пропагують девіантну поведінку або навіть примушують до суїциду, тощо).

Дітям не потрібно докладати зусиль для того, щоб адаптуватися до сучасного інформаційного простору, адже він для них є природним. Діти не знають іншого, тому з легкістю сприймають всі технічні новинки й без труднощів їх використовують, але у них відсутній реальний соціальний досвід і в силу вікових особливостей (довірливість, доброта тощо) люди з недобрими намірами користуються цим (шахраї, педофіли). Крім того, використання нових медіа може роз-

вити у дитини невинуватену агресію, залежність від комп'ютерних ігор або Інтернету, образи, які пропагують нові медіа, стимулюють зацікавленість дітей ставеним життям тощо.

Отже, людині будь-якого віку в інформаційному суспільстві необхідно адаптуватися до його умов.

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що з середини ХХ століття людство увійшло в інформаційне суспільство, де головною цінністю виступають знання й інформація, сучасним засобом отримання інформації стають нові медіа (радіо, телебачення, мобільна телефонія й Інтернет), які неоднозначно впливають на всі сфери життєдіяльності людини (інформаційна, освітня, професійна, дозвілля). Особливої актуальності набуває термін «медіасоціалізація», під яким, у рамках соціально-педагогічного підходу, розуміють невід'ємну складову процесу соціалізації (з усіма її компонентами: адаптація, інтеграція, індивідуалізація) людини інформаційного суспільства в сучасному інформаційному просторі, частиною якої є кіберсоціалізація. На наш погляд, кіберсоціалізація-складова медіасоціалізації, яка забезпечує соціальний розвиток людини через інтернет-простір, впливаючи на якісні зміни структури самосвідомості особистості. Люди різного віку мають неоднакові адаптаційні можливості й по-різному адаптуються до сучасного інформаційного простору. Люди похилого віку є носіями загальнолюдських цінностей, але їм складно адаптуватися до ІКТ, повноцінно їх використовувати, що загрожує їх маргіналізацією; сучасний інформаційний простір розширює професійні можливості дорослих; молодь є найактивнішою групою, яка використовує нові медіа; діти найлегше використовують всі технічні новинки, вони без труднощів адаптуються до сучасного інформаційного простору, але, не маючи реального соціального досвіду, можуть потрапити в несприятливу ситуацію і стати жертвами педофілів, маніяків, убивць. Таким чином, діти є групою ризику в сучасному інформаційному просторі, адже вони не в змозі запобігти негативним аспектам медіасоціалізації.

Перспективу подальшого наукового дослідження проблеми вбачаємо у детальнішому вивченні процесу медіасоціалізації як нової складової соціалізації дітей в сучасному інформаційному просторі.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С.208.
2. Григорьев С. Г. Использование информационных и коммуникационных технологий вобщем среднем образовании [Электронный ресурс] / С. Г. Григорьев, В. В. Гриншкун. – Режим доступа: <http://www.ido.rudn.ru/nfpk/ikt/vved.html>. – Назв. с экрана.

3. Дзюбенко А. А. Новые информационные технологии в образовании / А. А. Дзюбенко. — М., 2000. — С. 104.
4. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / И. Г. Захарова. — М. : Академия, 2003. — С. 192.
5. Маштаков А. Что такое «newmedia»? [Электронный ресурс] / А. Маштаков. — Режим доступа: <http://blog.mashtakov.com/2008/10/new-media.html>. — Загл. с экрана.
6. Мудрик А. В. Социализация человека / А. В. Мудрик. — М., 2007. — С. 257.
7. Окинавская Хартия глобального информационного общества. — Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/law/00_gio.html. — Загл. с экрана.
8. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16> (21.08.09). — Назва з екрана.
9. Яранова А. Newmedia [Электронный ресурс] / А. Яранова, Е. Головин. — Режим доступа: <http://www.elitniy.ru/article/show/745/>. — Загл. с экрана.

Представлен анализ научной литературы относительно процесса социализации в условиях информационного общества, социализации человека в современном информационном пространстве. Освещена суть понятия «медиа-социализация», уточнено позитивное и негативное влияние новых медиа на социализацию человека, раскрыты возможности медиасоциализации людей разных возрастных категорий.

Ключевые слова: социализация, современное информационное пространство, медиасоциализация.

A. V. Tadayeva

Peculiarities of Socialization in Modern Informational Space

The Kharkiv State Academy of Culture (4 Bursac'kyj Uzviz, Kharkiv, Ukraine)

An analysis of foreign and domestic scientific literature has been done concerning the culture of Information Society and its values, the process of socialization in the new society are considered. The patterns of individual identity construction in the virtual environment are identified. The processes of human socialization in today's information environment and of socialization through new media are highlighted. The essence of the concepts «socialization», «information and communication technology», «new media», «media-socialization» and «cyber-socialization», their relationship are clarified. We consider the positive and negative impact of new media (Internet, mobile telephony, interactive radio and television) on the spheres of life: informational, educational process, leisure, professional field. The opportunities for media-socialization of persons of different age (children, youth, adults, the elderly), their positive and negative aspects are revealed.

Keywords: socialization; modern information space; media-socialization.

References

1. Bezpalko, O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari* [Social Pedagogy]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
2. Grygorev, S. G., & Grinshkun, V. V. *Ispolzovanie informatsionnykh i kommunikatsionnykh tekhnologii v obshchem srednem obrazovanii* [Using of Information and Communicative Technologies in General Secondary Education]. Retrieved from <http://www.ido.rudn.ru/nfpk/ikt/vved.html>.

3. Dziubenko, A. A. (2000). *Novye informatsionnye tekhnologii v obrazovanii* [New Information Technologies in Education]. Moscow.
4. Zaharova, I. G. (2003). *Informatsionnye tekhnologii v obrazovanii* [Information Technologies in Education]. Moscow: Akademiia.
5. Mashtakov, A., *Chto takoe «newmedia»? [What is a «New Media»?]*. Retrieved from <http://blog.mashtakov.com/2008/10/new-media.html>
6. Mudrik, A. V. (2007). *Sotsializatsiia cheloveka* [Human Socialization]. Moscow.
7. *Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukrainini 2007-2015 roky»* [Law of Ukraine «On Main Foundation of Development of Information Society in Ukraine during 2007-2015»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.
8. Okinavskaia Hartiia globalnogo informatsionnogo obshchestva [Okinawa Charter on Global Information Society]. Retrieved from http://archive.nbu.gov.ua/law/00_gio.html
9. Yaranova A., & Golovin, E. *New Media*. Retrieved from <http://www.elitniy.ru/article/show/745/>.